

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SON SESTE TONLULAŞMA VE UZUN ÜNLÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Suzan TOKATLI

Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi
suzant@erciyes.edu.tr

Özet

Ana Türkçede var olan aslı uzun ünlüler bugün sistemli bir şekilde Türkmen, Halaç ve Yakut Türkçelerinde korunmaktadır. Çuvaşça gibi eski Türk lehçesiyle bazı çağdaş Türk lehçelerinde de aslı uzun ünlülerin varlığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde ise aslı uzun ünlüler kaybolmuştur. Fakat Anadolu ağzlarında bazı kelimelerde uzun ünlünün varlığı tespit edilmiştir. Bunun yanında ses olaylarına bağlı ünlü uzunlukları Türkiye Türkçesinde de görülmektedir.

Aslı uzun ünlüler, tek heceli kelimelerle birden fazla heceli kelimelerin ilk hecesinde görülmektedir. Aslı uzun ünlünün bulunduğu kelimelerin sonundaki p,ç,t,k sesleri iki ünlü arasında kaldığı zaman tonlularak b,c,d,g seslerine dönüşmektedir. At (hayvan), ad-ı (isim), ot (bitki) , od (ateş) , güç-ü > gücü , dip-i > dibi gibi. Türkiye Türkçesinde de bazı tek heceli kelimelerle birden fazla heceli kelimelerin ilk hecesinin sonundaki p,ç,t,k sesleri iki ünlü arasında kaldığı zaman tonlulamaktadır. Gerek Türkçede gerekse diğer Türk lehçelerindeki sonu p,ç,t,k olan ve iki ünlü arasında kaldığı zaman tonlulaşan örneklerin Türkiye Türkçesinde de hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Bu örnekler de bize Türkiye Türkçesinde aslı uzun ünlülerin izlerinin bulunduğunu göstermektedir.

Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerin sonundaki b,c,d,g sesleri Türkiye Türkçesinde son seste tonsuz seslerin bulunması kuralına göre p,ç,t,k şeklindedir. Bu kelimelerdeki son p,ç,t,k sesleri iki ünlü arasında kalınca tonlularak tekrar orijinal şekillerine dönerler. Arapça ve Farsçada uzun ünlü bütün hecelerde bulunabilir. Tıpkı tek heceli kelimelerle birden fazla heceli kelimelerin sonundaki p,ç,t,k seslerinin uzun ünlünün tesiriyle iki ünlü arasında kalınca tonlulaştığı gibi, Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerin sonundaki p,ç,t,k seslerinin de uzun ünlünün tesiriyle tonlulaştığı düşünülebilir.

Ancak sonu t,k sesleriyle biten bir kısım Arapça ve Farsça kelimenin sonundaki sesler iki ünlü arasında kaldığı halde tonlulamamakta , orijinal şekliyle Türkçede kullanılmaktadır.

Vefat-ı > vefatı , hukuk-u > hukuku gibi.

Anahtar Kelimeler: 1) Uzun ünlü , 2) Fonetik , 3) Tonlulaşma

Giriş

Türkologlar Türkiye Türkçesinde aslı uzun ünlünün bulunup bulunmadığı konusunda bir karar vermiş değillerdir. Ancak Talat Tekin'in Göktürk Yazıtlarından verdiği örnekler¹ve Kaşgarlı'nın eserinde çift *a* ile gösterdiği sesler Türkçede

uzun ünlünün varlığını gösterir deliller olarak kabul edilebilir.² Fakat Türkçenin yazımında kullanılan değişik alfabelerin bu konuyu aydınlatmaya yardımcı olmadığını da kaydetmemiz gerekir.

Bu çalışmamızda, bazı kelimelerin sonunda bulunan p,ç,t,k ünsüzlerinin ünlü ile başlayan bir ek aldığı tonlulaşması, bazılarının da tonlulaşmamasına dayanarak günümüz Türkiye Türkçesinde aslı uzun ünlülerin izlerinin bulunduğunu göstermeye çalışacağız.

Uzun ünlü, Zeynep Korkmaz'ın tanımıyla "Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan veya normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlüdür".³

Bugün aslı uzun ünlüler Türkmen , Halaç ve Yakut (Saha) Türkçelerinde korunmaktadır.

Vereceğimiz örnekler, Türkmen Türkçesinde içinde aslı uzun ünlü bulunan kelimelerle büyük bir benzerlik gösterdiği için bu şivede korunan aslı uzun ünlü sisteminden biraz bahsetmek istiyoruz.

1. Türkmen Türkçesinde Aslı Uzun Ünlüler

Türkmen Türkçesinin en büyük özelliği, Ana Türkçedeki uzun ünlüleri sistemli bir şekilde korumasıdır. Uzun ünlü, kelimenin her hecesinde bulunabilir. Fakat aslı uzun ünlüler, tek heceli kelimelerle, birden fazla heceli kelimelerin ilk hecesinde görülür. İkinci ve daha sonraki hecelerde kısa olan düz ünlüler, ünlü ile biten kelimelere ünlü ile başlayan eklerin getirilmesiyle oluşan ses birleşmeleri veya ünsüzle başlayan başka eklerin getirilmesi sonucu uzunluk kazanırlar. Türkmen Türkçesinde bu şekilde oluşan uzun ünlülere *dolaylı uzun ünlüler* denir. Türkiye Türkçesinde de bu şekilde oluşan uzun ünlüler vardır.

Türkmen Türkçesinde aslı uzun ünlünün bulunduğu kelimelerin bir kısmı eş sesli kelimelerdir. Böyle eş sesli kelimelerin birinde ünlü uzun, diğerinde ise kısadır. Bu kelimelere dilbiliminde *homonim* kelimeler denir. Homonim kelimeler, söylenişleri ve yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan kelimelerdir. Bu tür kelimeler üç gruba ayrılır :

Benzer iki kelimedenden biri isim, diğeri fiildir. Bu durumda aslı uzun ünlü isimde görülür.

İsim

āç (aç, tok olmayan)
āk (ak, beyaz)
āl (al, kırmızı)
āt (isim, ad)
bār (bütün)
yāt (yabancı)

Fiil

aç- (açmak)
ak- (akmak)
al- (almak)
at- (atmak)
bar- (varmak)
yat- (yatmak)

yāz (ilkbahar)	yaz- (yazmak)
ġīz (kız)	ġız- (kızmak)
ġīr (kır)	ġır- (kırmak)
bîl (bel)	bil- (bilmek)
sōl (sol, taraf)	sol- (solmak)
yōl (yol)	yol- (yolmak)
ōl* (ıslak)	ōl- (ölmek)
ūç (uç)	uç- (uçmak)
düyş (rüya)	düş- (düşmek)

Verdiğimiz örnekler bu grupta yer alan örneklerin sadece bir kısmıdır. En fazla örnek bu grupta yer almaktadır.

2) Benzer her iki kelime isimse burada fonem farkı ile isimlerin anlamı ortaya çıkar. Fonem farkı demek, bir ünlünün uzunluk veya kısalığının anlamı değiştirmesi demektir. Bu grupta fazla örnek yoktur.

isim

āt (ad, isim)
bāş (yara)
bîz (kunduracı bizi; bez)
dāş (taş)
dōl (dolmuş)
ġōl (göl)
tāy (uygun, lâyıık; denk; yön, taraf; çiftin teki)
ōt (ateş)

isim

at (hayvan)
baş (baş)
biz (1. çokluk şahıs zamiri)
daş (uzak; dış)
dolı (dolmuş)
göl (kol)
tay (tay)
ot (ot)

3) Benzer her iki kelime de fiil köküdür. Birkaç örnekte görülür.

fiil

ġāl- (kalmak)
yāz- (çıkmak)

fiil

ġal- (yükselmek)
yaz- (yazmak) ⁴

2. Türkiye Türkçesinde Son Seste Tonlulaşma

Türkiye Türkçesinde kelime sonunda b,c,d,g sesleri bulunmaz. Bu seslerin yerine tonsuz p,ç,t,k bulunur. Ancak bu sesler, iki ünlü arasında kaldıklarında veya bir akıcı ünsüz ile ünlü arasında kaldıklarında genellikle tonlulaşırlar. Türkiye Türkçesinde bu kural birden fazla heceli kelimelerde genellikle uygulanırken, tek heceli kelimelerde bazı örnekler dışında uygulanmaz.⁵

ip-i > ipi , top-u > topu , sap-ı > sapı , göç-ük > göçük, kaç-ak > kaçak , üç-e > üçe ,

at-ı > atı , et-i > eti , geç-it > geçit , süt-ü > sütü , ok-u > oku , ek-i > eki.....gibi.

Türkiye Türkçesinde bazı tek heceli ve birden fazla heceli kelimelerin ilk hecesinin sonundaki p,ç,t,k seslerinin ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında tonlulaştığı görülmektedir. Bu kelimelerin bir çoğu Eski Türkçede, Türkmen Türkçesinde ve bazı Türk lehçelerinde de bulunmaktadır. Eski Türkçede bu kelimelerin ünlüsü uzun, bazı Türk lehçelerinde de hem ünlüsü uzun hem de kelime sonundaki p,ç,t,k sesleri tonludur. Yalnız Azerbaycan Türkçesinde bu sesler iki ünlü arasında kaldığı için değil, kendi ses özelliğinden dolayı tonludur. ⁶

Zira, uzun ünlülerin sistemli bir şekilde korunduğu Türkmen Türkçesinde , uzun ünlüden sonra gelen ç, ç, k, p, t seslerinden sonra bir ünlü geldiğinde bu sesler tonlulaşarak c, ğ, b, d seslerine dönüşmektedir:

āç > āca, āk > āğından, ğāp > ğābım, āt > ādımız.

Türkmen Türkçesinde uzun ünlüyü takip eden p,ç,t,ç,k seslerinden sonra gelen r sesi de bu sesleri tonlulaştırmaktadır:

āç > ācrāk (daha aç olan), āk > āğrāk (daha beyaz), sāp (Ar. saf: düz) > sābrāk (daha düz), yāt > yādrāk (daha yabancı)

Türkiye Türkçesi ve diğer Türk şive ve lehçelerindeki örnekler şunlardır:

*T.T. **dip** > dib-i , Az. dib , Trkm . düyp > düyb-i .

T.T. **çubuk** (ince dal.) , Az. çubug, Trkm. çīpık > çībık, Gag. çibuk.

T.T. **cibin**, cibinlik, Az. çibin (sinek.), Trkm. çīpın > çībın (sivri sinek.)

T.T. **kab** (Türlü şeylerin saklanması veya taşınması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet vs.) > kab-ı , Az. gab , Trkm . ğāp > ğāb-ı .

T.T. **kabuk**, Az. gabıg, Trkm. kāpık > gābıg.

T.T. **aç** (tok olmayan)> acıkmak, acı doyurmak, Az. ac, acıxmag , Trkm. āç > āc-ı , āçıkmaq > āçıkmaq , Eski T. āç , āç- (acıkmak)

T.T. **güç** (zor; kuvvet) > güc-ü , gücün (zorlukla), Az. güc, Trkm. güyç > güyc-i , Eski T. küç(yazımdan anlaşılacakla birlikte ünlünün uzun olduğu tahmin edilmektedir.)

T.T. **uç** > uc-u , Az. uc , Trkm. ūç > ūc-ı , Eski T. ūç (cenah, uç) .

T.T. **ucuz** (pahalı olmayan), Az. ucuz, Eski T. uçuz (kolay), Trkm. ūçüz > ucīz, Gag. ucüs.

T.T. **geç** > gec-ikmek , Az. gécikmek, Trkm. kêçikmek* > ğîcikmek .

T.T. **kuç-** > kucaklamak, kucak, Az. gucmak , gucumak, gucamak, gucag, Trkm, gucak, Gag. gucek.

T.T. **genç** > genc-e, genc-im.

T.T. **öç** (intikam,düşmanlık) > öc-ü, öc-ümü (aldım), Az. öc, Trkm. ôç> ôc-i .

T.T. **dinç** (canlı, zinde) > dinc-im, dincelmek (dinçleşmek)

T.T. **hınç** (öfke, kin) > hıncımı (çıkardım), hıncahınç (ağzına kadar dolu).

T.T. **borç** > borc-u, borca batmak (çok borçlanmak.), Az. borc, Trkm. bōrç > bōrc-ı.

T.T. **sac** (üzerinde ekmek pişirilen yassı demir çelik ürünü.), Az. sac, Trkm. sâç, Gag. sacek (sacayağı)

T.T. **ad** (isim) > ad-ı, Az. ad, Trkm., Gag. ât > âd-ı, Trkm. âta- > âda- (isim vermek.)

T.T. **od** (ateş.), Az. od, Trkm. ôt.

T.T. **but** > bud-u, Az. bud, Trkm. bût > bûd-ı.

T.T. **güt**-(hayvan veya hayvan sürüsünü önüne katıp otlatarak sürmek; bir kimseyi, bir topluluğu kendi düşünce ve amacı doğrultusunda yönetmek, sevk ve idare etmek.) > güder, güd-ümlü, Az. güd-, Trkm. güyt-, Yak. kût-

T.T. **dört** > dörd-ü, Eski T. tört, Az. dörd, Trkm. dōrt > dōrd-ü.

T.T. **yurt**> yurd-u, yurd-um, Eski T. yurt, Az. yurd, Trkm. yūrt > yūrd-ı.

T.T. **kurt** > kurd-a, kurd-u, Eski T. böri, Az. gurd, Trkm. gūrt > gūrd-ı.

T.T. **dit**- (yün, pamuk vs.yi tellere ayırarak kabartmak; çok küçük parçalara ayırmak.) > dider, didikle-, Az. did-, didik (didilmiş), Trkm. tüyt- , tūt- , tî t- > dî t- .

T.T. **adım** , Az. addım, Trkm. âtım> âdım.

T.T. **buda-**, Az. buda-, Trkm. bûta- > pûda- .

T.T. **budak** (dal, ince dal.), Az. budag, Trkm. pûdak.

T.T. **art** > ard-ı, ard-ınca, Eski T. ârt (dağ geçidi), Az. ard, Trkm. ârt > ârd-ı

T.T. **tat**- > tad-ımlık, Az. dad, Trkm. dāt > dād-ı.

T.T. **gît**- > gid-erim, gid-er (harcama, masraf), Az. gét- > gédir, Trkm. kêt- > gît- > giden,

T.T. **yad** (yabancı), Eski T. yat (yabancı diyar), Az. yad, Trkm. yāt > yād-ı, T.T., Az. yadırga-, Trkm. yādırğa- .

T.T. **yut**- > yud-um, yud-umla- , Az. ud- > udum, Trkm. yuvut- > yūt- > yuvdum, Gag. üdum,

T.T. **et-** > ed-er, ed-en (bulur), Az. ét- > éder, Trkm. et- > ed-en.

T.T. **ağa** (ağa, efendi), Az. ağa, Trkm. āka > āğa (ağabey; ağa, efendi.), Yak. ağa (baba).

T.T. **ak** > ağar- (beyazlaşmak.), Eski T. āk (ak, kır.), Az. ağar-, Trkm. ākar- > āğar-.

T.T. **bağır-** , Az. bağır-, Trkm. bākır- > bāğır-.

T.T. **böğür-**, Az. böyür-, Trkm. bōkir- > bōğür-

T.T. **çağır-**(davet etmek, seslenmek.), Az. çağır-, Trkm. çākır- > çāğır- .

T.T. **geğir-** , Az. geyir-, Trkm. kēkir- > gēğir-.

T.T. **gök** > göğ-ü, Az. göy, Trkm. kōk > gōk.

T.T. **göğ-** (yeşermek, morarmak.), göver-, Eski T. kōk (mavi), Az. göyer, Trkm. kōker- > gōger- .

T.T. **seğirt-** (koşmak.), Az. seyirt-, Trkm. sēkdir-, Yak. sēkri- > sēkrē- > ekkirie- (sıçramak, hoplamak.)

T.T. **güvercin**, Az. göyerçin, Trkm. kōkürçün > göğerçin.

T.T. **denk** (uygun, nitelik yönünden eşit) > deng-i.

T.T. **söğ-**, söv-, Az. söy-, Trkm. sōk-, sōğ-, Yak. sōk- > üöx- .

T.T. **yok** > yoğ-u ,varı yoğu (herşeyi.), Eski T. yook (yok), Trkm. yōk > yōğ-ı, yōkal- > yōğal- (yok olmak.)

Türkiye Türkçesinde bu kelimelerin sayısı azdır. Ancak, tek heceli ve birden fazla heceli kelimelerin ilk hecesinin sonundaki p,ç,t,k seslerinin ünlüyle başlayan bir ek aldığı zaman tonlulaşmasının, bu kelimelerin Eski Türkçe ve bazı Türk lehçelerinde ünlülerinin uzun, kelime sonundaki p,ç,t,k seslerinin tonlu olduğu dikkate alındığında, bu kelimelerin ünlülerinin uzun olmasından kaynaklandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.⁷

Dolayısıyla,bugün Türkiye Türkçesindeki bu kelimeler aslî uzun ünlülerin izlerini taşımaktadır.

Bu fikirden hareketle sonu p,ç,t,k sesleriyle biten ve ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman bu seslerin tonlulaşmadığı tek heceli kelimelerde, bu kelimelerin ünlülerinin kısa olduğu için bu seslerin tonlulaşmadığı sonucunu çıkarabiliriz.

Dilimize Arapça ve Farsçadan girmiş olan sonu b,c,d,g sesleriyle biten kelimelerdeki bu sesler, Türkiye Türkçesinde son seste tonsuz seslerin bulunması kuralına uygun olarak p,ç,t,k şeklindedir.Ancak bu kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında, kelime sonundaki p,ç,t,k ünsüzleri tonlulaşarak tekrar orijinal şekillerine dönerler.⁸

acayıp-i > acayıbi (acāib عجايب)	edip-i > edibi (edīb ادیب)
hesap-ı > hesabı (hesāb حساب)	cenup-a > cenuba (cenūb جنوب)
ihraç-ı > ihracı (ihrāc اخراج)	haraç-ı > haracı (harāc خراج)
amaç-ı > amacı (amāc امّاج)	taç-ı > tacı (tāc تاج)
ilaç-ı > ilacı (ilāc علاج)	kayıt-ı > kaydı (kayd قيد)
adet-i > adedi (aded عدد)	cilt - i > cildi (cild جلد)
dert- i > derdi (derd درد)	va>at -i > va>adi (va>ad وعد)
mert-i > merdi (merd مرد)	renk-i > rengi (reng رنگ)
ahenk-i > ahengi (āheng آهنگ)	

Bu kelimeleri Türkçeye mal olmuş kelimeler kabul ederek, Türkçeyi bir bütün olarak düşündüğümüzde, bu kelimelerin sonundaki p,ç,t,k seslerinin ünlüyle başlayan bir ek aldığı zaman tonlulaşmasını, Türkçedeki genel kurala uygun bir gelişme olarak değerlendirebiliriz. Ancak, tıpkı tek heceli kelimelerin sonundaki p, ç, t, k seslerinin uzun ünlünün tesiriyle kelime ünlüyle başlayan bir ek aldığı gibi düşünülür. Arapça ve Farsçada uzun ünlünün bütün hecelerde bulunabildiğini dikkate alırsak, Türkçedeki bu kelimelerin sonunda bulunan p, ç, t, k seslerinin tonlulaşmasını uzun ünlünün tesiri olarak görmek hiç de göz ardı edilebilecek bir durum gibi görünmemektedir.

Türkçeye Arapça ve Farsçadan giren ve sonu t,k olan kelimeler, Türkiye Türkçesinde kelime sonunda tonsuz seslerin bulunması kuralına uygun olarak orijinal şekillerindeki gibi kullanılmaktadır. Bu kelimelerin büyük bir kısmında t, k sesleri, kelime ünlüyle başlayan bir ek aldığı Türkiye Türkçesindeki genel kurala uygun olarak tonlulaşmamaktadır:⁹

adalet-i > adaleti (adālet عدالت)	āfet-i > āfeti (āfet آفت)
baht-ı > bahtı (baht بخت)	emanet-i > emaneti (emānet امانت)
hükümet-e > hükümete (hükümet حکومت)	mazeret-i > mazereti (ma'zeret معذرت)
seyahat-e > seyahate (seyāhat سياحت)	vefat-ı > vefatı (vefāt وفات)
sevk-i > sevkı (sevk سوق)	aşk-a > aşka (aşk عشق)
hukuk-u > hukuku (hukūk حقوق)	

Bir kısmında ise tonlulaşmaktadır:

ahmak-ı > ahmağı (ahmak احمق)	āşık-ı > āşığı (āşık عاشق)
tabak-a > tabağa (tabak طبق)	

(hukuk) kelimesi **(hukuğu)** şeklinde de söylenmektedir.

Türkçeye Batı dillerinden giren ve sonu p, ç, t, k sesleri ile biten kelimelerin de bir kısmında bu sesler tonlulaşmaktadır :

briç-e > brice	vinç-i > vinci	etap-ı > etabı	pikap-a > pikaba
ketçap-ı > ketçabı	krep-i > krebi	grup-a > gruba	alkolik-i > alkoliği
fanatik-i > fanatığı	polemik-i>polemiği	raunt-u>raundu	pmat-ı > pomadı
diskoteke>diskoteğe	taksit-i > taksidi	piramit-i > piramidi	stat-a > stada

Bir kısmında tonlulaşmamaktadır:

maç-a > maça	otostop-u > otostopu	izotop-u > izotopu	kulp>kulpu
artist-i > artisti	flört-ü > flörtü	pankart-ı>pankartı	tişört-ü > tişörtü
asfalt-a > asfalta	özerk-i > özerki	arabesk-i>arabeski	sirk-i > sirki
zamk-ı > zamkı	mark-ı>markı	kask-ı > kaskı	pasaport-u>pasaportu

Sonuç

Türkiye Türkçesinde kelime sonunda bulunan p,ç,t,k seslerinin iki ünlü arasında kalınca tonlulaşması kuralının Türkiye Türkçesindeki bütün kelimeler için geçerli olmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Azmun, Yusuf, *Ana Çizgileriyle Türkmençe Dilbilgisi*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yay., Ankara 1983.
- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK yay: 528, Ankara 1990 .
- Boz, Erdoğan, "Türkçe Asıllı Kelimelerde Son Ses Ç,K,P,T Ünsüzlerinin Ötümlüleşme veya Ötümsüz Kalma Sorunu", *Türk Dili*, Sayı 605, Mayıs 2002, s.447-455
- ....., "Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (B,C,D,G) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu", *Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları*, 2001/2, s. 11-22.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, baskı15, Ankara 1998.
- Dilçin, Dehri, *Arap Alfabesine Göre Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, TDK Yay., Sayı:170, Ankara 1957.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., 13. baskı, İstanbul 1985.
- Gülensoy, Tuncer, *Kütahya ve Yöresi Ağzları*, TDK Yay.: 536, Ankara 1988, s. 25-27.
- Kara, Mehmet, "Türkmen Türkçesinde Ünlüler" *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*" Akçağ Yay.: 266, Ankara 1988, s. 29-42, *Türkmençe (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Kültür Bakanlığı Yay.: 2479, Ankara 2000, s. 16-19.

- Korkmaz, Zeynep, *Güney Batı Anadolu Ağzları, Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara 1956, s. 16-22.
- ....., “Batı Anadolu Ağzlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten* 1953, s. 197-203.
- ....., *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay.: 575, 2. baskı, Ankara 2003.
- ....., “ Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları” *DTCFD* 1968, Ankara 1971, s. 50-66.
- Ligeti, Lajos, “Türkçede Uzun Vokaller”, (Çev. Tayyip Gökbilgin) *Türkiyat Mecmuası* 7-8, Cüz: 1, Ankara 1940-1942, s. 82-94 [Magyar Nyelv XXXIV, Cüz 3-4, Mart-Nisan 1938, s. 65-76’dan]
- Nakiboğlu, Sadi, *Adıyaman ve Yöresi Ağzları*, Niğde Üniversitesi Yay.:7, Niğde 2001.
- Özkan, Mustafa, *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.
- Sarıyev, Berdi- Nurcan Güder , *Türkmenenin Grameri (I Fonetika: Ses Bilgisi*, MYB (Türk Dünyası Gençlerinin Mahtumkulu Yayın Birliği) Yay., Ankara 1988, s. 87-96.
- Tekin,Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Kültür Bakanlığı, Simurg, Ankara 1995.
- ....., *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara 2000.
- ....., *Orhon Yazıtları*, Simurg, Ankara 1995.
- Tuna, Osman Nedim, “ Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *TDAY-Belleten* 1960, s. 213-282.
- Turan, Zikri, *Teshil’in İmlâ Tezahürleri Işığında Eski Anadolu Türkçesinde Ünlü Uzunlukları*, Açığsöz Yay., Malatya 1993.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yay.: 549 , Cilt 1-2 , Ankara 1998.
- Türkmen Diliniñ Sözlüğü*, (Hzl. M. Ya. Hamzayev ve diğerleri), Türkmenistan SSR İlimler Akademiyasınıñ Neşiryatı, Aşgabat 1962.
- Türkmençe-Türkçe Sözlük*, (Hzl. Talat Tekin ve diğerleri), Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:18, Simurg Yay., Ankara 1995.
- Zülfikar, Hamza, “Doğu Kökenli Kelimelerde Kalın k Sesinden Kaynaklanan Söyleyiş Sorunları”, *TD 534* (Haziran 1996), s. 1267-1273; “ İnce Ünlülerin kalın k Sesini Etkilemesi ve Bazı Söyleyiş Yanlılıkları” *TD 556* (Nisan 1998), s. 282-284; “Doğru Yazalım Doğru Okuyalım” *TD 573* (Eylül 1999), s.750-753 [-k>-ğ-]; “Doğru Yazalım Doğru Konuşalım”, *TD 590*

(Şubat 2001), s. 164-168 [d>t, t>d]; “Doğru Yazalım Doğru Konuşalım”, *TD 624* (Aralık 2003), s. 761-766 [Kökü yabancı olan kelimelerin yardımcı fiillerle kullanımı üzerine]; “Doğru Yazalım Doğru Konuşalım”, *TD 628* (Nisan 2004), s. 315-323 [Son ünsüzü sert olan tek heceli kelimelerin imlâ-sı ve söyleyişi üzerine].

DİPNOTLAR

- ¹ Talat Tekin, *Orhon Yazıtları*, Simurg, İstanbul 1995, s. 25.
- ² Dehri Dilçin, *Arap Alfabesine Göre Divanü Lûgat-it -Türk Dizini*, TDK Yay., Sayı:170, Ankara 1957, s.1-2.
- ³ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay : 575, 2. baskı, Ankara 2003, s.221.
- * ô işareti uzun ö sesini göstermektedir.
- ⁴ Türkmen Türkçesindeki uzun ünlüler konusu ve örnekler için bakınız: Yusuf Azmun, *Ana Çizgileriyle Türkmence Dilbilgisi*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yay. , Ankara 1983.; Berdi Sarıyev-Nurcan Güder, *Türkmençenin Grameri (I Fonetika: Ses Bilgisi*, MYB (Türk Dünyası Gençlerinin Mahtumkulu Yayın Birliği) Yay., Ankara 1988, s. 87-96.; Mehmet Kara, “Türkmen Türkçesinde Ünlüler”, *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, Akçağ Yay.: 266, Ankara 1988, s. 29-42.; *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, (Hzl. Talat Tekin ve diğerleri), Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Simurg Yay., Ankara 1995.
- ⁵ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., 13. baskı, İstanbul 1985 , s. 62-63; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay.: 528, Ankara 1990, s.93-95.
- ⁶ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi : 9 , Ankara 2000, s. 44 –50, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Kültür Bakanlığı, Simurg, Ankara 1995, s. 148-151.
- * ê işareti uzun kapalı e’yi göstermektedir.
- * T.T: Türkiye Türkçesi; Eski T: Eski Türkçe; Az: Azerbaycan Türkçesi; Trkm.: Türkmen Türkçesi; Gag: Gagauz Türkçesi; Yak:Yakutça.
- ⁷ Bu konudaki görüş ve örnekler için ayrıca bakınız: Erdoğan Boz, “Türkçe Asıllı Kelimelerde Son Ses Ç, K, P, T Ünsüzlerinin Ötümlüleşme veya Ötümsüz Kalma Sorunu”, *Türk Dili*, Sayı 605, Mayıs 2002, s. 447-455; Anadolu ağızlarında tespit edilen aslî uzun ünlülü örnekler için bakınız: Zeynep Korkmaz, *Güney-Batı Anadolu Ağızları, Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara 1956, s. 16-22, “Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları Hakkında”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1953, s. 197-203; Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK. Yay: 536, Ankara 1988, s. 25-27; Sadi Nakiboğlu, *Adıyaman ve Yöresi Ağızları*, Niğde Üniversitesi Yay.:7, Niğde 2001, s. 41.
- ⁸ Mustafa Özkan, *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001, s. 194-195.
- ⁹ Bu konuda görüş ve örnekler için ayrıca bakınız: Erdoğan Boz, “Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (B,C,D,G) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu”, *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, 2001/2, s. 11-22.